

СЛОБОДАН МИЛЕУСНИЋ, Београд

ШТАМПАНЕ БОГОСЛУЖБЕНО–БОГОСЛОВСКЕ КЊИГЕ У МАНАСТИРИМА И ЦРКВАМА СЛАВОНИЈЕ КРАЈЕМ ХVІІІ ВЕКА

Пакрачко–славонска епархија, у историјском трајању, је издана и духовни наставак ранијих епархија на подручју Старе Славоније: Пожешке епархије основане обнављањем Пећке патријаршије 1557. године у време патријарха Макарија Соколовића. Митрополит пожешки Василије, због зулума Турака над српским народом, напусти 1594. године манастир Ораховицу, седиште Пожешке епархије, и прелази у Горњу Славонију где оснива Марчанску епископију. Због римокатоличке пропаганде и програма уније ова епархија, као српско–православна црквена организација, 1732. године престаје да постоји и уместо ње формира се Лепавинска са седиштем у Северину, прозвана Северинско–лепавинска епархија.

Пакрачка, односно Славонска епархија са седиштем у Пакрацу основана је крајем ХVІІ века као унијатска епископија. Патријарх Арсеније Ш Чарнојевић успео је 1704. године да откупи од унијатског владике Јанићија Љубибратића епископски двор у Пакрацу и постави свог синђела Софронија Подгоричанина за српско–православног епископа славонског.¹

Највећи део Славонске епархије чинило је подручје некадашње Пожешке митрополије, цела Доња Славонија са Малом Влашком, затим Подравина и Посавина, а од 1749. године овој епархији припојен је и Осечки протопрезвитеријат са једанаест парохија.² Регуламентом царице Марије Терезије од 27. септембра 1771. године Марчанска, односно Северинско–лепавинска епархија се укида и један део здружује са Пакрачком, односно Славонском епархијом.³

Добрим делом ХVІІІ века, па и касније, у црквама епархије Пакрачко–славонске у употреби су тзв. „древне” богослужбене књиге „ветхе типографије” које су донесене на пределе Славоније најчешће приликом бројних

¹ Р. Грујић, *Споменица о српском православном владичанству Пакрачком*, Нови Сад 1930, 129 и 130.

²(4)О
Музеј Српске православне цркве у Београду – Оставина Радослава Грујића, архи
валије, број 991.

³ Р. Грујић, наведено дело.

сеоба српског народа, посебно у честим бежанијама српских монаха и свештеника испред турске најезде. То духовно наслеђе по црквама и манастирима Славоније временом је нестајало и уништавано, што од зуба времена, што од ратних сукоба, почев од Турака па до злодела у другом светском рату.

И поред свих недаћа које су током прошлих векова задесиле српске цркве и манастире на подручју Славоније, сачуван је један број богослужбених и богословских штампаних књига у библиотекама, музејима и понегде у црквама. Један непотпун примерак **Октоиха** (Осмогласник) од I до IV гласа, са рукописним уметима, из штампарије Ђурђа Црнојевића из 1494. године припадао је цркви у Српској Капели код Свети Иван Жабно. Тринаест листова ове српске инкунабуле власништво је манастира Пакре код Пакраца. У цркви Св. Николе у Бранежцима – по инвентару из 1779. године, међу бројним црквеним књигама наводи се и „**Октоих древниј сербски на велико коло.**”

Службеник Божидара Горажданина из 1519. године некада је припадао калуђеру Сави из манастира Марче, касније доспео у српску цркву у Пашијану, а сада је похрањен у Епископској књижници у Пакрацу. Пашијанској цркви припадао је и **Псалтир с последованијем** штампан 1521. године у Горажду, сада у Музеју Српске православне цркве у Београду (Оставина Р. Грујућа). Један примерак овог псалтира до почетка другог светског рата био је у српској цркви у Гаћишту, а сада се чува у Епископској књижници у Пакрацу.

Псалтир с последованијем и часловцем Божидара Вуковића, штампаног у Млечима 1519/20, са рукописним додатком, припада ризници манастира Ораховице. Примерак овог псалтира, који се сада налази у Музеју СПЦ у Београду (инв. бр. 225), по сачуваном запису припадао је попу Рашку, а купљен је од попа Филотеја Хиландарца „лета Господњег 1721”.

Октоих од V до VIII гласа Божидара Вуковића, штампали га 1537. године Теодосије и ГенADIје, некада је био власништво српске цркве у Новоселанима, уочи последњег рата пренесен је у Пакрац где се и сада налази. У Епископској књижници у Пакрацу похрањено је неколико примерака **Октоиха** из 1537. године, а некада су припадали славонским црквама у Липовчанима, Јасенашу, Ровишту, Чађевици, Српској Капели, Рибњичкој, Пакрацу, Пашијану и два примерка власништво су храма манастира Ораховице. У инвентару цркве Рођење Пресвете Богородице у Градишту из 1894. године наводи се **Октоих** Божидара Вуковића стар 359 година и **Службеник** Божидара Вуковића стар 377 година.

Празнични минеј Божидара Вуковића из 1538. године помиње се у црквама епархије Пакрачко-славонске у Великој Писаници, Великој Ператовици, Дарувару, Беденку, Подгорцима, Набрђу и два примерка у манастиру Ораховици. **Молитвеник** или **Требник** Божидара Вуковића из 1540. године био је у цркви манастира Лепавине.

Богослужбене књиге из штампарије Виценца Вуковића такође су кориштене и делом сачуване по црквама Славонске епархије. **Псалтир с последованијем** из 1546. године припадао је цркви у Павловцу, сада у Епархијској ризници у Пакрацу. **Службеник** из 1554. године користиле су цркве у Лисичинама, Бршљаници, Подгорцима, Миклеуши, Пашијану, Ператовици, Малом Грђевцу, Чађевици, Пакрацу и Тројглави. **Псалтир** Виценца Вуковића из 1561. године чува се у манастиру Лепавини.

Псалтир с последованијем Јеролима Загуровића, штампан у Млещима 1569. године, припадао је српским црквама у местима: Медари, Граберје, Суботска, Борова, Слатина, Костајница и два примерка у Пакрацу. **Требник**, такође Загуровићев, штампан 1570. године, чуван је све до ратних дана 1942. године у црквама места: Врбовљани, Вуковије, Велика Писаница, манастир Пакра и два у манастиру Ораховици.

Псалтир с последованијем Бартола Гинамија, штампан у Млещима 1638. године, налазио се у српским црквама места: Вуковије, Војаковац, Велика Писаница, Велики Поганац, Раствовац и манастир Ораховица.

Милешевски псалтир с последованијем из 1544. године био је до последњег рата у местима: Граовљани, Поповац, Доња Ковачица, Будимци, Пакрац и манастир Ораховица. **Псалтир с синаксарем, часловцем и канонима**, штампан у Милешеви 1557. године, сачуван је у ризници манастира Ораховице.

Београдско четворојеванђеље које је штампао у Београду 1552. године јеромонах Мардарије помиње се у православним црквама у Беденику и Подгорцима.

Цветни триод, штампан 1566. године у Мрксиној цркви, био је у употреби у српским црквама места: Чаглић, Гаћиште, Дапчевица, Војаковац и два примерка у Пакрацу.

Посни триод Стефана Марковића, штампан 1563. године у Скадру, помиње се у местима: Велика Писаница, Новоселјани, Српска Капела, Лисичине и манастир Ораховица.⁴

Тридесетих година овог века један број богослужбених књига из цркава и манастира Славонске епархије повучен је из употребе и похрањен у Епископску књижницу у Пакрацу. Током рата, 1942. године, из цркава и манастира са подручја тзв. НДХ однете су све црквено-уметничке драгоцености, а међу њима и преостале богослужбене књиге, и смештене у музеје и библиотеке града Загреба. Упорним тражењем, Српској цркви, односно Славонској епархији, враћено је 1983. године сачувано црквено-уметничко благо. Међу тим вредностима враћена је и Епископска књижница у којој се, поред осталог књижног фонда, налази и 110 србуља.⁵ Део црквених књига Славонске епархије похрањен је још пре рата у Музеј СЦП.⁶

Најбољи увид у бројно стање богослужбених књига у црквама и манастирима Славонско-пакрачке епархије крајем XVIII века пружају инвентари и тзв. „протоколи визите” тог времена. Од девет протопрезвитеријата – на колико је била подељена Славонско-пакрачка епархија, приказаћемо попис богослужбених књига по Инвентару цркава Даруварског протопрезвитеријата – из 1774. године. Овај протопрезвитеријат чинило је десет парохија, два манастира и једна капела:

⁴ За ово навођење кориштени су углавном инвентари српских цркава и манастира из друге половине XVIII века, затим: Р. Грујић, наведено дело; Д. Медаковић, *Графика српских штампаних књига XV–XVIII века*, Београд 1958; Р. Кустирица, *Збирка српских књига од XV до средине XIX стољећа*, Загреб 1972.

⁵ Извештај стручне екипе библиотекара Народне библиотеке Србије.

⁶ Епископ славонски Мирон поверио је др Радославу Грујићу, тада управнику Црквеног музеја у Београду, део штампаних богослужбених књига и другог црквеног материјала на проучавање и научну обраду. Због ратне ситуације (1941–1945) то црквено-уметничко благо остало је похрањено у Музеју СЦП у Београду. Мањи део књижног фонда враћен је из Загреба 1946. године где је био однет током ратних дана 1942. године.

1. УЉАНИК – храм посвећен Рођењу светог Јована Претече

„Книге во олтарѣ.

Тастаментъ на среднѣ коло новъ	1
Слѣжебникъ	3

Книге у пѣвницахъ.

Апѣтолъ	1
Трѣодъ постная	1
Пентикостарна	2
Празничне минее	2
Сѣша минеа	1
Ѵалтирѣ	1
Ирмологна	1
Часословъ	1

2. ТРОЈЕГЛАВА – храм посвећен Праведном Лазару, четвородневном

Книге во олтарѣ.

Еуѣлие на четвѣто коло	1
Слѣжебникъ	1

Книге во пѣвницахъ.

Апѣтолъ	1
Цвѣтняя	1
Празнична минеа	1
Сѣша минеа	1
Ѵалтирѣ	1
Октонхъ	1
Полѣставъ	1
Часословъ	1

3. ИМСОВАЦ (Имсово Село = Ново Село) – храм посвећен Покрову Пресвете Богородице

Книге у олтарѣ и пѣвницахъ.

Тастаментъ	1
Слѣжебникъ	1

4. БРЕСТОВАЦ – храм посвећен Светим апостолима Петру и Павлу

Книге во олтарѣ.

Еуѣ́лие велико у кожѣ ѿбѣчено позлащено	1
Слѣ́жебникъ	1

Книге у пѣвницахъ.

Триодъ постна	1
Цвѣ́тникъ	1
Сѣ́ктонхъ	1
Апостолъ	1
Грмологна	1
Правила Стыхъ Герескихъ	1
Щалтифа на среднѣ коло	2
Полѣстава	2
Рѣкописни трѣбникъ	1

5. МАНАСТИР СВЕТА АНА – храм посвећен Светој Ани

Книге у олтару.

Еуѣ́лие кадифомъ ѿшивена и сребромъ позлащенимъ ѿкована	3
Еуѣ́лие кожомъ ѿшивено неѿкованомъ	1
Еуѣ́лие сребромъ ѿковано	1

Книге у пѣвницахъ.

Минеа	12
Сѣ́ктонха	2
Грмологне	2
Празнична минеа	1
Щалтифа на велико коло	2
Часослова мала	2
Щалтифъ толковани	1
Щалтифъ на мало коло	1
Трѣбника	2
Правила Стыхъ Герескихъ	1
Пролога	2

Каменъ вѣры	1
Душевна вечера	1
Толкованне Евѣлско	1
Поученне Евѣлско	1
Книга поучителна Ефрема	1

6. БАСТАЈИ – храм посвећен Светом великомученику Георгију

Книге во олтарѣ.

Евѣлие на велико коло	1
Службеника старѣ и новѣ	2
Ектенка	1

Книге у пѣвницахъ.

Апѣтолъ	1
Празнична минеа	1
Шалтира на среднѣ коло	3
Правила Стыхъ Герскихъ	1
Часослова	2

7. ПАКА – храм посвећен Светим апостолима Петру и Павлу

Книге во олтарѣ.

Книга новїй завѣтъ	1
Службеникъ	1

Книге у пѣвницахъ.

Часословъ	1
Правила Стыхъ Герскихъ	1
Октоихъ	1
Ектенка	1

8. КОРЕНЧАНИ

Книге во олтарѣ.

Службеникъ	1
----------------------	---

Книге у пѣвницахъ.

Часословъ мали 1

9. ДАРУВАР – храм посвећен Светим Оцима

Книге во олтарѣ.

Тастаментъ на среднѣ коло 1

Службеникъ 1

Книге у пѣвницахъ.

Апѣтолъ 1

Трѣбникъ 1

Щалтирѣ 1

Минеа празнична 1

Грмологна 1

Правила Сѣтихъ Сербскихъ 1

Часословъ 1

10. ГОРЊИ ДАРУВАР (Дољани) – храм посвећен Светом пророку Илији

Книге во олтарѣ.

Тастаментъ новъ на среднѣ коло 1

Тастаментъ на четврто коло 1

Службеникъ 1

Книге у пѣвницахъ.

Щалтирѣ на среднѣ коло 1

Часословъ мали 1

Ектенка 1

Правило Сѣтихъ: 1

Прологъ 4

11. БИЈЕЛА – храм посвећен Светом архистратигу Михаилу

Книге во олтарѣ и пѣвницахъ.

Тастамент на четврто коло 1

Слѹжебникъ	1
Ѳалтирь и Часословъ	2

12. СИЈЕРАЧ – храм посвећен Успенију Пресвете Богородице

Книге во олтар.

Тастаментъ на велико коло	1
Слѹжебникъ	1
Апѣтолъ на велико коло	2

Книге у пѣвницахъ.

Ѳалтирь	1
Часословъ мали	1

13. МАНАСТИР ПАКРА – храм посвећен Ваведују Пресвете Богородице

Книге во олтарѣ.

Еуѣанге на мало коло сребромъ оковано и зеленомъ кадифомъ ѡшивено	1
Еуѣанге на велико коло црвенимъ плушомъ ѡшивено са сребрнимъ копчамн затвара се	1
Еуѣанге на велико коло у позлаћеной кожиправлѣно	1
Слѹжебника на среднѣ коло	3

Книге у пѣвницахъ.

Пролога	4
Апѣтолъ	1
Ѳалтирь	1
Ирмологна	1
Часословъ	2
Полѹставъ	1
Трѣбникъ	1
Правила Сѣтихъ Сербскихъ	1
Камень	1
Житие Сѣтихъ части	4
Тѣофлактъ	1

Празничне мине	3
Ћбще мине	2
Пентикостара	2
Триода	2
Житне Ст҃аго Никола	1
Библиа на велико коло	1

14. КАПЕЛА МАНАСТИРА ПАКРЕ – посвећена Светитељу Николају

Книге капелске.

Еѡѣлине на мало коло	1
Ипѣтолъ на среднѣ коло	1

15. ГРАОВЉАНИ – храм посвећен Светим апостолима Петру и Павлу

Книге во олтарѣ.

Еѡѣлине на среднѣ коло	1
Службеникъ	1
Ипѣтолъ	1

Книге у пѣвницахъ.

Минеа части	12
Пролога части	4
Октонѣа	2
Ѳалтифъ на среднѣ коло	1
Ѳалтифъ на мало коло	1
Цвѣтникъ	1
Толковано Еѡѣлине	1
Книга толкованне Еѡѣлине Теофилактово	1
Ірмологна	1
Триодъ постна	2
Правила Ст҃ихъ Сербскихъ	1” ⁷

По сачуваним инвентарским пописима с краја XVIII века може се пратити принављање богослужбених књига у црквама и манастирима Славонске епархије. Као пример узећемо првонаведену цркву посвећену Рођењу светог Јована Претече у Уљанику у којој је, по попису из 1774. године,

⁷ Архив Пакрачко–славонске епархије у Пакрацу. Инвентар црква Даруварског протопрезвитеријата за 1774. годину.

било 14 књига, а 1779. године 19 богослужбено–богословских књига. Приновљене су следеће књиге:

1. „**СВѢТІЕ ПОУЧИТЕЛНО НА ВЕЛИКО КОЛО**
2. **СѢМОГЛАСНИКЪ НА МАЛО КОЛО У СТАРОЈ КОМПАЦІИ**
3. **ПОЛУСТАВЪ НА МАЛО КОЛО У СТАРОЈ КОМПАЦІИ**
4. **ТРЕБНИКЪ НА СРЕДНѢ КОЛО**
5. **МОЛИТВЕНИКЪ МИТРОПОЛИТА ЈОАННА ГЕОРГИЕВИЧА.**⁸

У време карловачког митрополита Мојсија Путника бечки издавач и штампар Јохан Курцбек настоји да, уз помоћ државних власти, штампа и продаје богослужбене књиге за цело подручје Карловачке митрополије. Курцбек набавља и тзв. „руске” и „московске” књиге и уноси их у своју продајну мрежу. Први преговори о набавци Курцбекових књига почињу 1781. године, али са доста опрезности од стране Српске цркве. Епископ Петар Петровић јавља 18. октобра 1781. године карловачком митрополиту да „**Крѡцѣкѣкѣ ѹспѣти кодѣ Народа нашего неБдетѣ**” и то из више разлога: због слабих слова и лоше хартије у односу на оне црквене књиге које се набављају из Русије, а посебно што он „**и за ѹнитѣ печатаетѣ**”. Епископ Петар препоручује митрополиту да се богослужбене књиге за потребе Карловачке митрополије „**из Россіи прикаве.**”⁹

Митрополит Мојсије Путник известио је 31. маја 1783. године пакрачко–славонског епископа о бечким књигама које је штампао Курцбек, као и „московским” и подсећа га да је још 1781. године ту препоруку Курцбека доставио Светом синоду гроф Јанковић. У том извештају он говори о тешкоћама које су уследиле после ове понуде из разлога „**что клерѣ и народѣ шѣего Бѣгочестіи ѿ Тѹпографіи Бѣгѡ ѡтѣждаетеѣ, и кнѣги тамѣ кѣновати неѡщѣтѣ, гдѣ равнѣ и за ѹніятѣ кнѣги щампаютѣ.**”

У својој понуди Курцбек нуди и нижу цену својих књига од оних штампаних у Русији само да му се достави тачна спецификација. У свом извештају карловачки митрополит моли пакрачко–славонског епископа Јосифа Јовановића Шакабенту да му што пре достави тачан попис којих и колико књига наручује према приложеном списку. У цену ће бити урачунати и сви остали трошкови.¹⁰

Циркулар карловачког митрополита Мојсија Путника са списком књига гласи:

„Назnamenованіе показѹющее кое парохіе какове кнѣге Бечке и Московске щампе бы за готове новце моглѣ кѹпити из Епархіе Пакрачко Славоніиске и

⁸ Архив Пакрачко–славонске епархије у Пакрацу, Протокол визите за 1779. годину.

⁹ Музеј СПЦ у Београду – Оставина П. Грујића, архивалије, бр. 276.

¹⁰ Исто, број 104. Георгије Вранешевић, свештеник пављански и администратор Нартјанског протопрезвитеријата, извештава 3. августа 1783. године из Брезовца Конзисторију епархије пакрачке да је разаслао циркулар са спецификацијом црквених књига по целом протопрезвитеријату али је доста мали одзив, иако је потреба велика, јер није наведена цена књига. (Музеј СПЦ у Београду – Оставина Р. Грујића, архивалије, број 105).

Генералата Караџинскага, јакоже изаш по рѣбрига словима слѣдует: За лѣто 1783.

Книги Бечкаг шапни:

1. Ирмологіонъ на 4 тѣ
2. Ирмологіонъ на 8 вѣ
3. Ѧалтирѣ на 4 вѣ
4. Трѣбникъ малый московскій на 8 вѣ
5. Слѣжебникъ Кіевскій на 4 тѣ съ благопотрѣбными молествіями
6. Каноникъ у 8 вѣ
7. Часословъ
8. Стратна Еуѣліа на велико коло
9. 1775 лѣта нашампаный Кадихіинскъ на славянскомъ назикѣ
10. Кадихіинскъ на валахінскомъ незикѣ
11. Кадихіинскъ за сѣщенство
12. Зборникъ
13. Бѣкваръ
14. Послѣ дованіе молебны пѣнїи у 4 тѣ
15. Сѣщенная библіа у великомъ 8 вѣ нашампана у 1778 лѣтѣ въ Москвѣ
16. Книга должностѣхъ прѣсвѣтеровѣ парохіалны

Книгы въ Росїи шаппаныя и принѣтныя нмѣщыя безъ проилети въ Кіаннѣ.

1. Миней 12 части на велико коло
2. Прологъ 12 части на велико коло
3. Еуѣліе на велико коло
4. Еуѣліе на мало коло
5. Апѣлъ на велико коло
6. Апѣлъ на 4 тѣ
7. Октоихъ на 8 гласовѣ на велико коло
8. Октоихъ на 4 тѣ
9. Сѣщїи праздничной миней на велико коло
10. Сѣщїи на 8 вѣ
11. Трїодіонъ на велико коло
12. Трїодіонъ на 8 вѣ
13. Пентикостаръ на велико коло

14. Пантикостаръ на 8 вѣ
15. Тутиконъ на велико коло
16. Феозулактъ на велико коло
17. Маргаритъ на велико коло
18. Хиротонїа на велико коло
19. Нове проповѣди чрезъ Сѣвъишъ Синодъ установаенїа на велико коло
20. Бесеѣди сѣаго Јованна Златоустаго.
21. Краткое поученїе о главнѣишыхъ вѣры ѿ 1781 лѣта
22. Угалтиръ съ послѣдованїемъ на велико коло
23. Великїй трѣбникъ на велико коло
24. Малѣтвословъ
25. Алфавитъ Духовный
26. Щенная библіа на велико коло.”¹¹

По овом списку парохијалне цркве Даруварског протопрезвитеријата наручиле су следеће „бечке” богослужбене књиге:

1. Црква у Брестовцу, књигу под редним бројем 4
 2. Црква у Бијелој, књиге под редним бројевима, 3, 11 и 16.
- Од „московских” књига црквене општине овог протпрезвитеријата требовале су следеће књиге:
1. Црква у Дарувару, књиге под редним бројевима 1, 3, 19 и 21
 2. Црква у Дољанима, књиге под редним бројевима 5, 7, 9 два примерка, 13 и 24
 3. Црква у Брестовцу, књиге под редним бројевима 1 и 19
 4. Црква у Бијелој, књиге под редним бројевима 9 и 11
 5. Црква у Трјеглави, књиге под редним бројевима 3 и 19
 6. Црква у Уљанику, књиге под редним бројевима 1, 2, 19 и 21
 7. Црква у Граовљанима, књигу под редним бројем 19
 8. Црква у Паки, књигу под редним бројем 19.

Укупно је Даруварски протопрезвитеријат, који је чинило девет парохија, требовао четири „бечке” и 54 „московске” богослужбено–богословске књиге. Од манастира у Славонији има извештај само за манастир Пакру у коме овај манастир наручује шест руских црквених књига.¹²

Овај кратак преглед штампаних богослужбених и других црквених књига с краја XVIII века у црквама и манастирима Славонске епархије

¹¹ Музеј СПЦ у Београду – Оставина Р. Грујића, архивалије, број 106. Сви називи књига пренети су како стоји у оригиналу са свим ортографским одликама.

¹² Исто. У укупном збиру „московских” богослужбених књига урачунати су појединачни екземплари минеја и пролога.

По извештају из 1783. године Пакрачко–славонска епархија, односно девет протопрезвитеријата на колико је административних целина била подељена ова епархија, требовала је укупно 10 „бечких” и 199 „росијских” богослужбених и других црквених књига. (Музеј СПЦ у Београду – Оставина Р. Грујића, архивалије, број 106).

сачињен је, углавном, на основу архивских докумената тог времена. Док први наведени попис – Инвентар цркава Даруварског протопрезвитеријата из 1774. године, пружа увид и у добар део старијег књижног наслеђа у српским црквама Славоније, други – понуда бечког издавача и штампара Ј. Курцбека из 1783. године, сведочи о појави „бечких” и „московских” црквених штампаних књига.

Нажалост, највећи део старих црквених штампаних књига уништен је у последњем рату, а сачувани део, иако бројно скроман, ипак сведочи о постојању тог духовног наслеђа у цркава и манастирима Славонске епархије.

Slobodan Mileusnic, Belgrade

PRINTED RELIGIOUS SERVICE-THEOLOGY BOOKS IN MONASTERIES AND CHURCHES OF SLAVONIA BY THE END OF XVIII CENTURY

Summary

Pakrac's more exactly Slavonian's eparchy is a religious continuation of former church organizations on the wide space of the Old Slavonia: Pozega's diocese of metropolitan which was established by renovation of Pec's patriarchate on 1557. year, Marcan's eparchy established by the end of XVII century and Severin-lepavin's from the first half of XVIII century. Slavonian's eparchy, as Serbian-Orthodox Church organization, was founded on 1704. year by the Serbian Patriarch Arsenie III Carnoevic.

The old service-theology books were brought into Slavonian's churches and monasteris during numerous migrations, and especially during Serbian's migration on 1690. From that spiritual wealth is preserved only a small part, partly because of ravages of time, but much more because of frequent raging of Slavonian's holy objects by the side of different war hordes.

Conserved inventories and protocols from the second half of XVIII century, testify the riches of books wealth in Slavonian churches. Beside the „sacred” books, which are several centuries old, also is mentioned some manuscript, or book with manuscript appendix. For inspection into numbers and titles of books is cited register of Daruvar's protopresviterium from 1774. year.

At the beginning of ninteth decade of XVIII century, by the circular letter of Karlovac's metropolian, arrived into Pakrac (administrative center of Pakrac-slavonian eparchy) a Register of „Vienna”sand „Moscow”'s books of Vienna's publisher and printer, J. Kurtzbek. There are several reasons that reaction was not good: high price, and especially because that publisher printed books also for uniats.

A lot of printed church books from churches and monasteries of Slavonia, because of material ruining, and war devastations, are lost for ever.

